

Geografiämnet idag och i framtiden – Gy 2011 ur ett lärarperspektiv

Det nya förslaget till ämnesplan för geografi landade i vårt och andra geografilärares fack för ett tag sedan. Tillsammans med kollegorna har vi sedan dess funderat och diskuterat vad det här kan komma att innebära för oss och våra framtida elever. Nedan har vi sammanfattat några reflektioner kring det uppdrag vi har som geografilärare och den utmaning som det framtida geografiämnet kan komma att ge. Artikeln utgår från våra egna erfarenheter och den egna undervisningen.

Geografiämnets kärna

Geografiämnet i skolan har på grund av sin breda karaktär i kombination med diffusa mål kunnat färgas av den lärare som undervisar. Olika lärare lägger olika tyngd vid olika områden – vilket kan ge helt olika undervisning. Målen har varit vida, luddiga i kanten och ganska svårtolkade. Kanske har det speglat den osäkerhet som funnits kring själva ämnet. Inte för oss som undervisar i geografi, men för gemene man, vilket är våra elever, deras föräldrar och ibland även kollegor i andra ämnen.

Eftersom innehållet i ämnet geografi är lite otydligt och det dessutom bär med sig en tradition av att enbart handla om kartkunskap och att placera rätt stad med rätt land på kartan, så finns det ett behov hos oss geografilärare att definiera en tydlig

ämneskärna. Vi undervisar också i biologi och där råder det inga tvivel om ämnets kärna – »Läran om livet». Men läran om jorden? Världens ämne? Kanske är det inte så konstigt att skolämnet geografi fått ta avstamp i den lärare som för tillfället fått i uppdrag att företräda det. För oss är den nya ämnesplanen i geografi ett tydliggörande av vad geografi kan och ska stå för. Ämnets överbyggande karaktär mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap är dess kärna. Geografi bidrar till samhällskunskapen i skolan med ett miljö- och naturvetenskapligt perspektiv och det berikar naturkunskapen med ett mänskligt perspektiv. Det är skönt att se att den nya ämnesplanen på ett naturligt och konkret sätt tydliggör geografins hemvist som ett kitt mellan samhälls- och naturvetenskap.

I den nya ämnesplanen står också att »Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar en global geografisk referensram där kunskaper och insikter om egen och andras livsmiljö är en del». Här tycker vi oss skönja en viktig del av geografins kärna. I geografiämnet ska eleverna lära sig hur det ser ut på olika platser, för olika människor bara med hjälp av en atlas. De kan blunda och peka ut en plats, var som helst på jordklotet och genom sina kunskaper om väder, klimat, vegetation, globalisering, miljö, ekonomi och politik kan de

dra slutsatser om hur livsmiljön är på just den platsen. En kunskap som kommer vara eftertraktad i en föränderlig framtid. Att kunna tänka i scenarier och förstå komplexiteten på olika platser i en framtid där förändringar kan ske snabbt kommer vara ovärderlig kunskap för makthavare. Makt-havarna i framtiden är våra elever. Därför är det också glädjande att ett huvudmål i ämnesplanen är just att »förbereda eleverna för en föränderlig värld».

På Norra Real finns, till skillnad från de flesta andra skolor, en naturvetenskaplig linje med miljöinriktning där eleverna läser geografi. Det är ett mycket starkt och bra komplement till miljökunskap och naturkunskap eftersom geografiämnet kan länka samman olika kunskapsområden i konkreta rumsliga perspektiv. Både eleverna och vi lärare har verkligen uppskattat ämnet och ställer oss positiva till förändringen som planeras inför Gy 2011 (även om vi tycker att ämnet borde vara obligatoriskt). I framtiden förefaller möjligheten att läsa geografi på det naturvetenskapliga programmet öka, vilket är en fördel med tanke på klimatförändringarna och den pågående globala utvecklingen som kommer beröra oss alla under överskådlig tid.

I den nya planen blir ämnets innehåll och karaktär tydligare. Geografilärare, liksom andra lärare, kommer säkert fortsätta välja var tyngdpunkten i en kurs ska ligga och alla kommer inte välja samma fokus i valet av stoff, men undervisningen kommer troligen bli mer likartad över landet. Det tydligaste är att det inte kommer gå att välja bort den naturgeografiska delen. Nu finns det incitament att väga in den naturgeografiska delen lika tungt som den samhällsvetenskapliga.

Kreativ och modern pedagogik

Ämnesplanen lockar också till kreativ och modern pedagogik. Simuleringar, debatter, argumentationsövningar, diskussioner och stilla och rörliga bilder blir viktiga pedagogiska instrument. Världens förändring är spännande att följa med hjälp av visualiseringsprogrammet Gapminder och en favorit är förstås också Google Earth. Att jämföra platser med varandra på en karta är bra men att kunna flyga över en öken, ner i en regnskog, åka in i en stad och kliva ner i gatunivå är något helt annat. Det går med hjälp av Google Earth, Skype och talande bilder att nästan ta på fattigdomen i slummen i Mumbai och kontrastera det mot rikedomens i stadens utkant. Det blir allt viktigare att kunna visualisera den komplexa världsbilden och vår tolkning av den nya ämnesplanen är att den inbjuder och nästan uppmanar till variation och kreativitet i pedagogiken.

Det finns till exempel tydligt uttryckt att eleverna inte bara ska samla in, bearbeta och kritiskt tolka rumsliga data utan de ska också kunna visualisera resultatet. Resultaten ska bli lättillgängliga, förståeliga och i vår värld även tilltalande och spännande att ta del av. Kanske kommer de knappa resurserna i skolan sätta käppar i hjulet på vissa håll men det ska bli en kul och utmanande uppgift att ta sig an. I den nya ämnesplanen finns incitamenten som gör att lärare kan påverka skolledningen att satsa på GIS-relaterad utrustning och det öppnar också upp för samarbeten med lärare inom estetisk verksamhet.

Ett exempel där GIS och kartkunskap fick konkret betydelse är ett projekt som genomfördes på Globala gymnasiet nyli-

gen. I början av projektet kunde eleverna inte inse de stora vinster som finns med att beskriva förändringar med hjälp av kartor. Projektet handlade om den framtida stadsplaneringen i Stockholm och hur det urbana landskapet ska bli socialt och ekologiskt hållbart, sett ur ett ungdomsperspektiv. Eleverna kände sig mer trygga med tabeller, diagram och samhällsvetenskapliga modeller än kartor ända tills en stadsplanerare kom på besök till skolan. Han berättade om Stockholms visioner inför 2030 enbart med hjälp av kartor. Eleverna tyckte plötsligt att det var kristallklart vad politikererna menade och de kunde konkret »ta» på visionerna.

Eleverna arbetade sedan med sina egna visioner och det blev en lyckad kavalkad av personliga, beskrivande kartor blandat med reportage och bilder. För dem som kom och tittade var visionerna tydliga och förändringarna i det urbana landskapet lockande.

Geografins nyckelroll i tvärvetenskaplig undervisning

Geografiämnet är som gjort för att integreras med andra ämnen. Globala gymnasiet arbetar med projektbaserad och tvärvetenskaplig undervisning med huvudsyftet att eleverna ska få kunskaper om hållbar utveckling, globalisering och mänskliga rättigheter. Geografen finns med i nästan alla projekt. Ämnet finns där för att ge eleverna verktyg att se samband på ett tydligare sätt med hjälp av det rumsliga perspektivet.

Arbets sättet skiljer sig förstås mycket mellan olika skolor men oavsett om man arbetar med projekt eller inte så kan geo-

grafin integreras med andra ämnen för att ge bredd, men också djup. Ett exempel på ett projekt där geografen får en fördjupande roll är ett klimatrollspel som idag genomförs på många skolor. Eleverna som deltar i rollspelet lär sig hur internationell politik fungerar och de agerar som delegater i klimatförhandlingar. Geografens roll är att ge en djupare förståelse för klimatets variationer över jordklotet. Vad är klimat? Vad betyder det att det regnar si eller så mycket? Vilka livsmiljöer ger ett förändrat klimat? Med dessa kunskaper får eleverna större förståelse för vad som händer om en förändring sker. De kan relatera till olika klimattyper och de kan räkna ut konsekvenser av extremväder på olika platser.

I andra tvärvetenskapliga projekt kan det vara helhetsperspektivet som blir geografens roll. Exempel på det är samarbeten som handlar om vår gemensamma resurs vatten. Geografens sätt att se på fördelningen av naturresurser och människors utbredning över jordytan i kombination med ekonomiska förutsättningar och politiska strukturer i en globaliserad värld spelar en nyckelroll för förståelsen av orsaksambanden i världens vattenproblematik. Under ett seminarium med fokus på vattenproblematik fick en elev frågan varför det så ofta är vattenbrist i fattiga länder. Han funderade en stund och började förklara de rent klimatologiska förhållanden som skapar torka. Efter en stund insåg han att resonemanget inte gav hela sanningen. Det finns en massa torra platser som inte lider av vattenbrist. Det måste alltså vara andra orsaker också... Till sist fick eleven ihop sambanden mellan politik, ekonomi, klimat, befolkningsfördelning och makt. Diskussionen som fördes innehöll helheter

och samband men också djupare förståelse kring enskilda länders situation och placering i den internationella politiken. De lärare som var inblandade i detta seminarium kunde konstatera att den kunskapen skulle vara svår att få med enbart samhällskunskap eller naturkunskap.

Den nya ämnesplanens begrepp och modeller

De geografiska teorierna och modellerna fungerar ofta bra för att ge översikt och hjälper eleverna att tänka yta och rum istället för bara i siffror, tid och pengar. De ser samband från ett annat perspektiv och de kan koppla människa och miljö på ett sätt som ger både djup och helhet. Men ämnet är stort, och i ärlighetens namn ganska spretigt. Vi som är ganska nyutbildade som geografilärare har funnit att de begrepp och modeller som vi använt i vår undervisning inte varit självklara för andra geografilärare på andra skolor. Vissa äldre geografilärare kan till exempel uppleva att nya inslag som ekosystemtjänster och resiliens är en smula främmande. För oss och kollegor som läst geografi relativt nyligen på universitetet är de här begreppen en självklarhet och vi arbetar med begreppen på både ett konkret och övergripande plan, även om de inte finns med i de gamla målen. Det är därför ett välkommet inslag i den nya ämnesplanen att de här begreppen lyfts fram och preciseras. Begreppen har varit ovärderliga i de projekt som handlar om framtida, hållbara städer och de fungerar som en plattform där socioekologiska faktorer kan definieras och belysas.

Ett exempel på hur de nya begreppen kan integreras och konkretiseras är ett

samarbete som bland annat Globala gymnasiet deltar i tillsammans med Stockholm Resilience Centre. Där har eleverna fått arbeta med en ny modell. I modellen kan ett område i Stockholm placeras i ett ramverk med sociala och ekologiska index. Om en plats upplevs som trivsamt ur ett socialt perspektiv hamnar den högt på den skalan, men kanske är de ekologiska värdena sämre? Hornsgatan är ett sådant exempel. Hur ska stadsplanerare kunna öka de ekologiska värdena just där? Kanske kan de ekologiska värdena vara höga men det är få människor som har tillgång till platsen och därför är det sociala värdet lågt. Hur kan detta ökas? I den här modellen finns många möjligheter och här samsas samhällsvetenskap och naturvetenskap på ett fantastiskt sätt. Geografi helt enkelt! Fler moderna modeller av det här slaget hjälper oss lärare och även eleverna att se samband på ett nytt sätt.

Den som gapar över mycket...

Geografiämnet har förstås också brister och även ämnesplanerna lider av detta på vissa håll. Det gapar över för mycket! Kommentarer som framkommit från kollegor är att det återigen blir omöjligt att uppnå målen. Det ska erkännas att när den nya ämnesplanen kom kunde vi vifta med den i lunchrummet på skolan och meddela att de andra lärarna kunde gå hem. Det var visst bara geografi som behövdes eftersom allt fanns där. Detta blev särskilt tydligt på Globala gymnasiet där hela skolans vision handlar om att sträva efter att elever ska få kunskaper om globalisering och hållbar utveckling i en föränderlig värld. Allt fanns

nu preciserat och tydligt uttryckt i just vår kurs geografi, så varför ägna sig åt något annat! Skratt förstås och en och annan suck från geografikollegorna.

Självklart är det en utmaning att gapa över allt det som står i ämnesplanen. En sak är väl att ge eleverna möjligheter »att analysera en klimatförändrad värld, tillgång till vattenresurser och odlingsbar mark, olika resurskonflikter och social rättvisa», men när det också preciseras att vi ska utvidga analysen till att gälla kön, sexualitet, klass, etnicitet... Ja, visst känns det lite mycket! Men å andra sidan är det ju faktiskt bara att koppla på det mänskliga perspektivet på resurskonflikterna så kommer det andra med på köpet. Troligen är det så de flesta geografilärare brukar arbeta, men nu finns det där i skrift och mänsklighetens alla komplexa perspektiv blir synliga. Det står också att »eleverna ska ges förutsättningar att utveckla» dessa förmågor och kunskaper och det är ju inte samma sak som att alla elever ska ha nått ända fram på alla punkter.

Regionalgeografin och framtiden

I den föränderliga värld vi alla anser att vi befinner oss i så kan regionalgeografin komma att spela en viktig roll men det är viktigt att den följer med sin tid och tolkas i ett nutida och framtida perspektiv. Det kommer vara viktigt att kunna karaktärisera olika regioner och det är spännande att inse att regionerna kommer ta nya skepnader och vi kommer också få se nya slags gränser. Om regionalgeografin är plastisk och beredd att följa framtidens behov så är den välkommen att stanna i klassrummet.

Men vi bör vara aktsamma på de föråldrade gränser och ramar som förhindrar oss att se helheter i ett framtida perspektiv.

Övergripande problem som klimatförändringar går att studera ur olika skalperspektiv. På Norra Real har eleverna arbetat en hel del med hur problemen ser olika ut på olika håll i världen, vad gäller framtida hot och olika samhällsanpassningar vid exempelvis ökenutbredning, havsnivåhöjning, krympande glaciärer, färskvattentillgångar och konsekvenser av avskogning. Eleverna har gjort arbeten om olika regioner i världen där de jämför, diskuterar och drar slutsatser från ett lokalt, regionalt och globalt perspektiv. Genom regionalgeografin går det att belysa hur fattiga och rika länder kan drabbas på helt olika sätt. I dessa arbeten kan även frågor om resiliens och långsiktigt hållbar produktion av ekosystemtjänster vävas in på ett bra sätt. En bra symbios av nya och gamla begrepp och modeller.

Nya mål och kriterier

Ett mycket välkommet inslag i den nya ämnesplanen är också kriterierna för de olika betygsstegen. Äntligen finns det en progression! Det har varit mycket osammanhängande och många mål har inte ens haft kriterier. Nu finns det tydliga distinktioner mellan betygsstegen exempelvis kring hur en elev för att uppnå C ska kunna *redogöra för* något, för ett B bör eleven kunna *redogöra utförligt för* och för betyget A ska eleven kunna *redogöra utförligt och nyanserat*. Sedan finns också tydliga anvisningar för analys på olika nivåer. Tack!

Geografiämnet i framtiden

Hur framtiden kommer förändras vet ingen av oss med säkerhet men troligen kommer en förändring ske som vi aldrig förut skådat. Redan nu lever vi i en atmosfär som vi aldrig förut andats. Verktygen som geografiämnet har är att se hur naturen skapar eller inte skapar förutsättningar för mänskligt liv och försörjning. Vad är det som finns där egentligen och varför finns det just där? I en globaliserad värld kommer vi nära varandra men vi måste inse att det ibland kan vara en chimär. När vulkanen vid Eyjafjallajökull fick utbrott uppstod ett ypperligt tillfälle att diskutera globalisering. Vad är det för typ av närhet egentligen som globaliseringen skapar? Kan det vara en chimär att vi kommer närmare och närmare varandra? Plötsligt var det elever som

inte kunde komma hem från sina resor under påsklovet och deras föräldrar kunde inte komma hem från jobbmöten ute i världen. Världen var visst inte så liten trots allt. Avstånden växte. Kartan fick en ny betydelse och det blev mycket angeläget och relevant att diskutera vad det är som skapar den imaginära närheten.

Geografiämnet har en utvecklingspotential som kan ta vilka vägar som helst men en sak är säker, den kommer leda framåt! Med de nya målen baserade på ny forskning och framtida förändring i fokus tror vi att ämnet kommer få en allt större roll både i skolan och i samhället. Det hjälper framtidens unga att se människan som en del av en större helhet. Så angeläget och fantastiskt roligt vill i alla fall vi se på vårt uppdrag som geografilärare i en framtida skola!

Lotta Jankell är gymnasielärare i geografi, biologi och naturkunskap. Hon har ett förflutet som reporter och producent och har arbetat med media i ca 20 år innan hon sadlade om för att satsa på läraryrket. Främst har hon arbetat med TV bakom kameran som producent, projektledare, bildproducent och reporter, men hon har också synts i TV-program som Hippo, TV-Sporten och I Love Språk i SVT och Hästliv i TV4. Idag arbetar hon på Globala gymnasiet i Stockholm.

Mejl: lotta.jankell@stockholm.se

Göran Dessen är gymnasielärare i geografi, biologi, miljökunskap och naturkunskap. Han har tidigare gått på Beckmans Designhögskola och har ett förflutet inom reklambranschen där han arbetat som Art Director i ca 25 år, innan han sadlade om för att bli lärare. Främst har han arbetat med marknadsföringsuppdrag inom livsmedels-, mode- och musikbranschen. Idag arbetar han på Norra Real i Stockholm.

Mejl: goran.dessen@stockholm.se